

God citatskik og plagiat i tekster

- vejledende retningslinjer

INDHOLD

En vejledning for praktikere	5
God citatskik	7
Reglerne	7
Afgrænsning af god citatskik	8
Kreditering og kildeangivelse	11
Reglerne	11
Kildeangivelse og kreditering i praksis	12
Plagiat	14
Reglerne	14
Afgrænsning af plagiat	15
Sanktioner	19

FORORD

EN VEJLEDNING

FOR PRAKTIKERE

Kulturministeriet har en målsætning om at bidrage til at sikre, at ophavsretten fungerer bedst muligt i praksis. Det er grunden til, at ministeriet har udarbejdet disse vejledende retningslinjer for afgrænsningen af god citatskik og plagiater i tekster.

Retningslinjerne omfatter alle genrer af tekster, fx romaner, noveller, avisartikler og fagbøger. Disse tekster kaldes i ophavsretsloven for litterære værker. Retningslinjerne er tænkt som et praktisk værktøj for forfattere, journalister og forlag til at indkredse, hvad der er god citatskik, og hvornår der foreligger et plagiat.

Der er tale om ophavsretlige retningslinjer, dvs. at retningslinjerne beskriver grænserne for, hvad der er lovligt efter ophavsretsloven. De kan suppleres af frivillige, etiske retningslinjer på forskellige områder.

Retningslinjerne er ikke juridisk bindende – kun vejledende. Det er domstolene, der har kompetencen til at afgøre spørgsmål om lovfortolkning i sidste ende. Det betyder, at hvis der opstår en tvist om, hvorvidt der er tale om en krænkelse eller ej, skal parterne i første omgang selv forsøge at løse sagen. Hvis parterne ikke kan blive enige, kan spørgsmålet indbringes for domstolene. Når domstolene skal afgøre sagerne, er de ikke bundet af ministeriets retningslinjer.

Ophavsretsloven er båret af et overordnet hensyn til kunstneres og andre rettighedshaveres økonomiske og ideelle interesser. Andre må ikke uberettiget stjæle frugten af deres arbejde. Det er i samfundets interesse at have et sæt regler, der sikrer rettighedshaverne vederlag for deres indsats, fordi dette er rimeligt, og fordi det giver de kreative kræfter tilskyndelse til ny produktion og ny udbredelse af værker.

Reglerne om god citatskik og plagiat findes i ophavsretsloven. Som udgangspunkt er det lovligt at citere, mens det er ulovligt at plagiere.

Forbuddet mod plagiat sikrer, at det alene er ophavsmanden, der bestemmer over brugen af sin tekst, og at andre ikke må bruge teksten på en sådan måde, at det fremstår, som om de selv har skrevet den.

Citatreglen i ophavsretsloven sikrer, at man kun må citere fra en beskyttet tekst, hvis det sker i overensstemmelse med god skik, og hvis citatet er illustrerende for den tekst, man sætter uddraget ind i. Citatreglen er en indskrænkning i ophavsmandens eneret. Man må citere fra andres værker, uden at ophavsmanden skal give samtykke, i de tilfælde, hvor der er et anerkendelsesværdigt behov for det.

Kulturministeriet håber, at dette hæfte vil være en hjælp for alle, der arbejder med tekster i praksis. I øvrigt findes der flere letlæselige vejledninger om ophavsret på Kulturministeriets hjemmeside om ophavsret: www.infokiosk.dk.

Kulturministeriet.

GOD CITATSKIK

REGLERNE

Et citat er kendetegnet ved, at man ordret gengiver et uddrag af en andens beskyttede tekst, sætter det ind i sin egen tekst, og at man angiver, at man har taget uddraget et andet sted fra.

FAKTA

„Af et offentliggjort værk er det tilladt at citere i overensstemmelse med god skik og i det omfang, som betinges af formålet.“

Ophavsretsloven, § 22

Citatreglen i ophavsretslovens § 22 har kun betydning i de tilfælde, hvor den tekst, der citeres fra, er beskyttet efter ophavsretsloven. Er der derimod tale om en fri (ubeskyttet) tekst, må den gengives uanset citatreglerne. En tekst er typisk fri, når der er gået 70 år efter ophavsmandens død.

Et citat er lovligt i følge ophavsretsloven. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Der må kun citeres fra lovligt offentliggjorte tekster
- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives (dvs. man skal oplyse hvem, der har skrevet det citerede, og hvor man har hentet citatet henne).

Det er domstolene, der i sidste ende afgør, hvor grænserne går for god citatskik.

Det er grundtanken i citatretten, at citatet indgår i en anden tekst. Uden for citatretten falder derfor tilfælde, hvor teksten udelukkende består af et eller flere citater. Dertil kommer, at et citat ikke kan stå alene, hvis det skal være lovligt. Citatretten kan ikke bruges til at gengive dele af tekster isoleret, heller ikke på internettet. Et citat må dog godt optræde som et motto eller i avisernes citatrubrikker. Citatsamlinger i stil med *Bevingede ord* falder også inden for citatretten – her

indgår citaterne i forbindelse med en redegørelse for deres oprindelse og betydning.

AFGRÆNSNING AF GOD CITATSKIK

Der skal altid foretages en helhedsvurdering, når man i en konkret sag skal afgøre, om der er tale om god citatskik.

Hvad er et lovligt citat?

God citatskik afhænger til dels af sædvaner og praksis. Men enhver praksis eller sædvane på et område er dog ikke ensbetydende med, at der foreligger „god skik“. Med andre ord bliver en urimelig sædvane ikke nødvendigvis lovlig, blot fordi den er udbredt.

Samlet set kræves det, at man bruger et citat på en rimelig og loyal måde i forbindelse med skabelse af nye tekster. Man må fx ikke citere så meget fra en avisartikel, at man forhindrer eller begrænser den økonomiske udnyttelse af avisen eller avisartiklen. Herudover ligger der også i citatreglen et krav om, at man ikke bruger et citat i en sammenhæng, der kan være krænkende for ophavsmanden, fx i reklame.

Formålet med citatet har stor betydning. Det er et krav, at citatet skal være illustrerende for indholdet af den tekst, citatet indgår i.

Der gælder også en vis begrænsning på længden af et citat. Citatet må ikke være længere end nødvendigt, for at formålet kan opnås. Der kan ikke opstilles en generel regel for, hvor langt et lovligt citat må være – det afhænger af en konkret vurdering. Man kan se på, hvor meget citatet udgør af den tekst, som man citerer fra, og af den tekst, som citatet indgår i.

Citater, der alene bruges, fordi en anden forfatter har skrevet en karakteristisk formulering, som man ikke selv kunne gøre bedre, må kun være ganske få og korte. Det er fx ikke lovligt, hvis der i en bog optræder en række af sådanne citater, hvor en forfatter overtager en anden forfatters subjektive vurderinger og lignende. Derimod vil det inden for skønlitteraturen være lovligt at bruge skjulte/indirekte citater som led i det kunstneriske udtryk også uden kreditering og kildeangivelse; det afgørende er, om citeringen har et loyalt eller rimeligt formål.

Når det drejer sig om videnskabelige eller faglige fremstillinger, anmeldelser eller avisartikler som led i den offentlige debat om samfundsforhold, må man i videre omfang citere fra andres tekster. I disse tilfælde kan man, når formålet er loyalt, også citere en kort tekst i sin helhed, fx i en anmeldelse af en digtsamling.

Hvor går grænsen for et lovligt citat mere konkret?

I nogle tilfælde er der tale om, at det vil være et lovligt citat.

Eksempel: Arrangøren af en byfest udsender en pressemeddelelse om arrangementet, som ud over en kort indledning udelukkende består af en ordret gengivelse af en artikel fra en avis. Arrangøren bruger 1/5 af avisartiklen. Det er et lovligt citat.

I andre tilfælde er der tale om et ulovligt citat.

Eksempel: Et ugeblad bruger 3 % af teksten fra en bog (ca. 2 sider) i en artikel. Citaterne fra bogen udgør 90 % af artiklen. Den tekst, som ugebladet selv har forfattet, inklusive referater fra bogen, er alene benyttet til at introducere eller til at sammenkæde citaterne. Det er et ulovligt citat.

Eksempel: Et forlag udgiver en undervisningsbog på 32 sider, hvor et af kapitlerne overvejende består af citater fra A's værk. I et andet kapitel er ca. 1/3 af teksten citater fra B's værk. Det er ulovlige citater.

Eksempel: Et firma gengiver flere dagbladsartikler i deres fulde længde i en intern publikation. Det er ulovlige citater.

**Bliver et citat lovligt,
hvis man krediterer og angiver kilden?**

At man har krediteret forfatteren og angivet kilden, er ikke ensbetydende med, at et citat er lovligt. Det er et krav, at alle betingelserne om god citatskik er opfyldt.

Skal et citat skrives på en særlig måde grafisk?

Det anbefales, at et citat angives grafisk som et citat fx ved at bruge:

- citationstegn
- kursiv
- separat tekstblok.

Et citat kan fx angives således:

Eksempel 1: Forfatter Frank Jørgensen skriver følgende om livet i middelalderen: „Hos almuen var sorgerne mange og glæderne få.“¹⁾

Eksempel 2: Som forfatter Frank Jørgensen skriver i sin bog *Tilbage til Middelalderen* (Middelalderforlaget, 1985, s. 10): „Hos almuen var sorgerne mange og glæderne få.“

¹⁾ *Tilbage til Middelalderen*, s. 10. Middelalderforlaget, 1985.

Hvilke forhold kan gøre et citat ulovligt?

En række forhold kan gøre et citat ulovligt. Det kan fx være, hvis:

- citatet er for langt
- citatet er forkert krediteret
- citatet er forvansket, fx er omskrevet eller fejl citeret (citatfusk).

Den sammenhæng, et citat bruges i, kan også spille en rolle, når man vurderer, om det er lovligt eller ulovligt. Et citat må ikke uden tilladelse bruges til reklameformål, som led i politisk agitation eller i religiøse eller pornografiske sammenhænge. Det anses dog for lovligt at bringe korrekte citater i reklamer for bøger.

KREDITERING OG KILDEANGIVELSE

REGLERNE

Det er hensynet til ophavsmanden og til læsernes muligheder for at finde frem til kilden, der ligger bag ophavsretslovens krav om kreditering og kildeangivelse.

Kreditering

Når man bruger et citat, skal ophavsmanden *krediteres* (navn skal angives) „i overensstemmelse med god skik“.

FAKTA

„Ophavsmanden har krav på at blive navngivet i overensstemmelse med, hvad god skik kræver, såvel på eksemplarer af værket, som når dette gøres tilgængeligt for almenheden.“

Ophavsretsloven, § 3, stk. 1

Der er undtagelser: Der skal kun krediteres i overensstemmelse med god skik. Begrebet „god skik“ afhænger dels af sædvaner, dels af, hvad der er praktisk og teknisk muligt. Hvis der eksisterer en praksis eller sædvane på et område, er det ikke ensbetydende med, at der foreligger god skik.

Kravet om kreditering gælder både, når man bruger citater, og når man har fået tilladelse fra ophavsmanden til at bruge teksten.

Kildeangivelse

FAKTA

„Gengives værket offentligt, skal kilden angives i overensstemmelse med, hvad god skik kræver.“

Ophavsretsloven, § 11, stk. 2, 2. pkt.

Kilden skal efter ophavsretslovens § 11, stk. 2, angives i overensstemmelse med god skik, når fx en bog, hvor citatet optræder, gengives offentligt. God skik-begrebet forstås på samme måde som ved ophavsretslovens regel om kreditering.

KILDEANGIVELSE OG KREDITERING I PRAKSIS

Ved citater skal forfatteren altid krediteres i tilknytning til citatet, enten i selve teksten, fx „som NN skriver i ...“, i en fodnote eller en slutnote i teksten, eller ved en samlet angivelse af forfattere bagerst i kapitlet eller bogen med henvisning til de sider, citaterne står på. Øvrige oplysninger om kilder m.v. kan placeres som fodnote eller slutnote eller sammen med noteapparat og litteraturliste bagerst i teksten eller på internettet. Det afhænger af tekstens genre og målgruppe.

En placering af øvrige kildeoplysninger og litteraturliste m.v. på internettet er i overensstemmelse med god skik, hvis der gives en præcis henvisning til den pågældende hjemmeside et tydeligt sted i teksten, fx på omslaget af en bog.

Hvilke oplysninger skal en kildeangivelse indeholde?

Forfatterens navn skal altid angives ved citater. Herudover bør som minimum titel og forlag/medie angives.

Hvis man er i tvivl om, hvilke oplysninger der skal med i en kildeangivelse, for at den er fyldestgørende, findes der en god tommelfingerregel. Den siger, at læserne skal kunne finde frem til kilden på baggrund af oplysningerne i kildeangivelsen.

Kreditering og kildeangivelse inden for forskellige genrer?

Der er forskellige krav til, hvordan kilder skal angives og forfattere krediteres. Det afhænger af, hvilken genre inden for det litterære område der er tale om.

Inden for videnskabelige fremstillinger, fx doktordisputatser og ph.d.-afhandlinger, stilles der større krav til bl.a. form og omfang af kildeangivelse og kreditering end inden for fx journalistik. I visse tilfælde indgår kravene til kildeangivelse og kreditering som en del af et sæt etiske retningslinjer på området.

På journalistikkens område er det kutyme kun at kreditere mediet – ikke journalisten – når man bruger citater fra andre medier. Det er i overensstemmelse med god citatskik.

Må man overtage en forfatters citater, og hvem skal så krediteres?

Ophavsretligt må man gerne overtage andres citater, dvs. de tilfælde, hvor man citerer fra forfatter B, som har citeret fra forfatter A. Hvis man overtager andres citater, skal den oprindelige forfatter, dvs. A, altid krediteres.

Ophavsretsloven kræver normalt ikke, at den forfatter, man har overtaget citatet fra, dvs. B (som ikke er forfatter til citatet), bliver krediteret. Der er dog tilfælde, hvor også denne forfatter alligevel bør krediteres, fx hvis forfatteren har lavet en omfattende research for at finde frem til citatet.

Hvis man overtager citater fra forfatter B, som citerer forfatter A, og samtidig også overtager den tekst, som forfatter B selv har skrevet i tilknytning til citatet, skal både forfatter A og forfatter B krediteres.

Kildeangivelse og kreditering når man gengiver forskellige typer af indhold

Når man gengiver forskellige typer indhold af en tekst, er der forskel på kildeangivelse og kreditering.

- Ved gengivelse af enkeltstående faktuelle oplysninger skal der ikke krediteres eller kildeangives, eftersom disse oplysninger ikke er beskyttede og derfor kan bruges af enhver.
- Ved citat af forfatterens ordvalg/formuleringer skal der krediteres og kildeangives.

PLAGIAT

REGLERNE

Plagiat af andres tekster

Man skal ifølge ophavsretslovens § 2 indhente samtykke fra forfatteren, hvis man vil bruge en hel tekst (en bog, artikel m.v.) eller væsentlige dele af den.

FAKTA

„Ophavsretten medfører, med de i denne lov angivne indskrænkninger, eneret til at råde over værket ved at fremstille eksemplarer af det og ved at gøre det tilgængeligt for almenheden i oprindelig eller ændret skikkelse, i oversættelse, omarbejdelse i anden litteratur eller kunstart eller i anden teknik.“

Ophavsretsloven, § 2, stk. 1

Ophavsretsbeskyttelsen gælder, når man bruger teksten i oprindelig såvel som i ændret form. Det betyder, at beskyttelsen af en tekst også omfatter beskyttelse mod efterligninger (plagiat); et plagiat er med andre ord ulovligt.

Et plagiat forudsætter, at den person, der plagierer, har kendskab til den oprindelige tekst, dvs. at han eller hun er i ond tro. Der foreligger et plagiat, når der ikke sker tilstrækkelig kreditering og kildeangivelse af den oprindelige tekst, således at teksten fejlagtigt fremstår som ens egen.

Et plagiat kan fx være en bog, der baserer sig på afskrift af hele afsnit eller flere sætninger fra samme tekst uden kreditering og kildeangivelse.

Om der er tale om et plagiat, beror på en konkret vurdering af graden af lighed mellem de to teksters indhold. Hvis der er lighed mellem de to tekster, må man se på, hvilke elementer af teksten der er tale om for at kunne vurdere, om der foreligger en fri benyttelse eller et plagiat. Hvor grænsen går, er det i sidste ende op til domstolene at vurdere. Et eksempel på lighed mellem to tekster er, hvis handlingen i to romaner er den samme, selv om der er ændret på fx tid, sted og navne.

Fri benyttelse af andres tekster

Ophavsretten er ikke til hinder for fri benyttelse af en andens tekst til at skabe sin egen nye og selvstændige tekst. Man må altså godt lade sig inspirere af andres tekster.

FAKTA

„Ophavsretten til et nyt og selvstændigt værk, som er frembragt gennem fri benyttelse af et andet, er ikke afhængig af ophavsretten til det oprindelige værk.“

Ophavsretsloven, § 4, stk. 2

Ophavsretsloven beskytter heller ikke ideer – kun den konkrete udformning af en idé, fx en bog eller en avisartikel. Det er lovligt at skrive en ny roman baseret på samme grundidé som en eksisterende roman, fx om en bestemt historisk persons liv, men man må ikke kopiere handlingsforløb, dialog og lignende.

AFGRÆNSNING AF PLAGIAT

Der skal altid foretages en helhedsvurdering, når man vil afgøre, om der er tale om et plagiat i en konkret sag.

Bliver en ændret gengivelse af andres tekster lovlig, hvis man angiver kilden og krediterer?

Hvis man bruger en forfatters tekst i ændret form, bliver dette ikke lovligt, blot fordi man angiver kilden og krediterer. Der er med andre ord grænser for, hvor meget man må omskrive eller skrive af fra andres tekster – også selv om der krediteres og kildeangives.

Hvis man omskriver eller skriver af fra andres tekster, er det ikke tilstrækkeligt at skrive i forordet til bogen, at man har ladet sig inspirere af NN's bog. Plagiat er med andre ord forbudt, uanset om man selv gør opmærksom på det eller ej.

Er der en bagatelgrænse?

Bagatelgrænsen går i hvert fald ved brug af enkelte ord fra en tekst. Disse må altid frit gengives uden kreditering.

Eksempel: Indeholder en bog kun to eller tre tilfælde, hvor forfatteren har overtaget og bearbejdet nogle få linjer fra en anden bog, foreligger der ud fra en helhedsvurdering ikke et plagiat.

Hvor går grænsen mellem en lovlig fri benyttelse og et plagiat?

Når man skal vurdere, hvor grænsen går mellem en lovlig fri benyttelse af en andens tekst og et plagiat, må man skelne mellem, hvilke delelementer af en tekst der overtages. Det er bl.a. begrundet i, at ikke alle aspekter eller elementer fra andre tekster er ophavsretligt beskyttede.

Eksempelvis kan abstrakte konstruktioner eller dispositioner i forfatter B's tekst blot være baseret på den samme idé, som forfatter A opererer med i sin tekst. Det er en lovlig fri benyttelse. Men en disposition kan også være så original og omfangsrig, at den kan være selvstændigt beskyttet. Så vil en overtagelse være ulovlig.

Man kan frit overtage:

- enkelte ord fra en tekst
- faktuelle oplysninger, fx datoen for en bestemt historisk begivenhed
- stilelementer, ideer eller kunstneriske effekter
- emnet for en bog.

Man kan *ikke* frit overtage:

- forfatterens ordvalg/subjektive vurderinger
- karakteristiske formuleringer.

Disse elementer kan kun overtages uden samtykke, hvis det ligger inden for rammerne af et lovligt citat, herunder at man på behørig vis krediterer og angiver kilde. Hvis det ikke er tilfældet, vil overtagelsen af disse elementer kunne betragtes som et plagiat.

Eksempel på en fri benyttelse: To forfattere udgiver hver sin slankebog i en billigudgave. Bøgerne har forskellige titler. Der er tale om samme idé, opbygning

og pædagogiske linje, og de to vigtigste ord i titlerne er identiske. Illustrationerne og kostplanerne (som er bøgernes vigtigste indhold) er forskellige. Det er ikke en ulovlig efterligning, fordi der ikke er en sådan lighed i indhold, opsætning m.v. imellem de to bøger, at der er tale om samme bog.

Eksempel på en fri benyttelse: A overtager en leksikalt-alfabetisk opstilling af besvarelse af skatte-spørgsmål i en håndbog fra forfatter B. Opstillingen er ikke særskilt beskyttet, fordi en sådan ordning er nærliggende og udbredt i håndbøger. A's brug af den samme opstilling er ikke en ulovlig efterligning.

Eksempel på et plagiat: A overtager en stor del af forfatter B's håndbog, nemlig 67 % af navnene fra en fortegnelse over nye slægtsnavne til brug ved navneforandring. Det er en ulovlig efterligning.

Eksempel på et plagiat: A overtager en mindre del af forfatter B's håndbog, nemlig 10 % af indholdet fra en vejviser, som indeholder oplysninger, man ikke kan finde andre steder. Det er en ulovlig efterligning.

Eksempel på et plagiat: En journalist skriver en bog om stress, hvor han afskriver hele afsnit fra en amerikansk stressbog – uden kreditering af den amerikanske forfatter. Det er en ulovlig efterligning.

Eksempel på et plagiat: En professor skriver en fagbog om biokemi. Lange passager m.v. er afskrift fra en amerikansk bog. Passagerne er angivet uden citationstegn og notereferencer. Den amerikanske bog er omtalt i forordet til professorens bog. Det er en ulovlig efterligning.

FAKTA

Titelbeskyttelsen

En titel kan beskyttes efter den særlige titelbeskyttelsesregel i ophavsretslovens § 73. Det er dog et krav, at titlen har et vist særpræg – mere banale titler beskyttes ikke. Denne paragraf beskytter mod andres brug af den samme eller en lignende titel, hvis der er forvekslingsrisiko.

Normalt opfylder titler ikke kravene til værkshøjde og er derfor ikke beskyttet som selvstændige værker efter § 2.

Hvornår er et referat lovligt?

Der er fri adgang til at referere fra andres beskyttede tekster, fordi en teksts idé eller hovedindhold ikke beskyttes. Det ligger forudsætningsvist i begrebet referater eller resuméer, at man krediterer forfatteren.

Eksempel: A udgiver en elektronisk nyhedsoversigt, der i det væsentlige består af korte referater af faktiske omstændigheder fra dagblade – alt med kildeangivelser. Det er ikke en krænkelse af ophavsretten til avisartiklerne.

Hvis referatet af en bog bliver så omfattende, at der i realiteten foreligger en gengivelse af dele af teksten, bliver referatet imidlertid ulovligt.

Eksempel: Et forlag udgiver et hæfte om film, hvor forfatteren i en artikel på 24 sider refererer store dele af handlingen i romanen bag en film. Det er ulovligt.

SANKTIONER

Hvis grænsen for et lovligt citat overskrides, eller hvis der foreligger et plagiat, krænkes ophavsmandens eneret. Krænkeren kan blive pålagt at betale godtgørelse og erstatning. Niveaueet for erstatningen fastlægges i sidste ende af domstolene. I grove tilfælde kan straf (fængsel og/eller bøde) komme på tale. Det er også muligt at få nedlagt et fogedforbud.

Udgivet 2006 af
Kulturministeriet
Nybrogade 2
1203 København K
E-mail: kum@kum.dk
Hjemmesider: www.kum.dk
www.infokiosk.dk
ISBN: 87-7960-072-7
Elektronisk udgave:
ISBN: 87-7960-073-5

Forsideillustration: Thomas Thorhauge
Layout: www.communikanten.dk
Tryk: Vester Kopi a/s

© Rettighederne til disse retningslinjer tilhører Kulturministeriet. Retningslinjerne må imidlertid frit gengives med behørig kildeangivelse. Dog må retningslinjerne ikke gøres til genstand for selvstændig kommerciel udnyttelse.